

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARIDA KOOPERATIV KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILY-PEDAGOGIK TIZIMI

Usmanova Farida Shavkat qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti "Boshlang'ich ta'lim" fakulteti, "Boshlang'ich ta'lim" yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kooperativ kompetentlikni rivojlantirishning tashkiliy-pedagogik tizimi ilmiy asosda yoritiladi. Kooperativ kompetentlikning mazmuni, uning tarkibiy komponentlari, o'qituvchi tayyorlash jarayonidagi didaktik yondashuvlar, shuningdek, trening, interfaol metod va pedagogik sharoitlarning samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida kooperativ kompetentlikni shakllantirishning nazariy hamda amaliy mexanizmlari asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *kooperativ kompetentlik, hamkorlik pedagogikasi, boshlang'ich ta'lim, interfaol metodlar, kommunikativ ko'nikma, pedagogik tizim.*

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА РАЗВИТИЯ КООПЕРАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Usmanova Farida Shavkat qizi

*Ташкентский Международный Химический Университет Факультет
«Начальное образование», Магистратура по направлению «Начальное образование», 1-й курс*

Аннотация: *В данной статье научно раскрывается организационно-педагогическая система развития кооперативной компетентности у будущих учителей начальных классов. Анализируется содержание кооперативной компетентности, её структурные компоненты, дидактические подходы в процессе подготовки педагогов, а также эффективность тренингов, интерактивных методов и педагогических условий. В ходе исследования обоснованы теоретические и практические механизмы формирования кооперативной компетентности на основе современных педагогических технологий.*

Ключевые слова: *кооперативная компетентность, педагогика сотрудничества, начальное образование, интерактивные методы, коммуникативные навыки, педагогическая система.*

THE ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL SYSTEM FOR DEVELOPING COOPERATIVE COMPETENCE IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Usmanova Farida Shavkat qizi

*Tashkent International University of Chemistry Faculty of Primary Education,
Master's Program in Primary Education, 1st Year Graduate Student*

Abstract: *This article scientifically examines the organizational and pedagogical system for developing cooperative competence in future primary school teachers. It analyzes the content of cooperative competence, its structural components, didactic approaches in teacher training, as well as the effectiveness of training sessions, interactive methods, and pedagogical conditions. The study substantiates both the theoretical and practical mechanisms for forming cooperative competence based on modern pedagogical technologies.*

Keywords: *cooperative competence, cooperative pedagogy, primary education, interactive methods, communication skills, pedagogical system.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqobat kuchaygan davrda o'qituvchidan faqat bilim berish emas, balki hamkorlikda ishlash, o'quvchilarni jamoada faol ishtirok etishga yo'naltirish, muloqot madaniyatini shakllantirish talab etiladi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi ta'limning eng mas'uliyatli bo'g'ini bo'lgani uchun uning kooperativ kompetentligi yuqori darajada shakllangan bo'lishi zarur.

Kooperativ kompetentlik – bu pedagogning o'zaro hamkorlikda ta'lim tashkil etish, ijtimoiy-psixologik muhit yaratish, jamoa bilan ishlash, nizolarni konstruktiv hal etish, kommunikativ strategiyalarni qo'llay bilish qobiliyatidir. Zamonaviy tadqiqotlar ko'rsatishicha, pedagogik ta'lim jarayonida kooperativ kompetentlikni rivojlantirish tashkiliy-pedagogik tizimning mavjud bo'lishini talab qiladi. Ushbu maqola aynan shu tizimning tuzilishi, mazmuni va mexanizmlarini ilmiy asosda yoritishga qaratilgan.

Asosiy qism. Kooperativ kompetentlik - bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligida muhim o'rin egallovchi kompleks kasbiy sifat bo'lib, u o'qituvchining hamkorlikda ishlashi, muloqot jarayonini boshqarishi, jamoa bilan o'zaro ta'sir o'rnata olishi, qarorlarni birgalikda qabul qilishi, ijtimoiy-psixologik jarayonlarni boshqara olishi kabi qobiliyatlarni o'zida mujassam etadi.

Ushbu kompetentlikning shakllanishi o'qituvchining pedagogik, kommunikativ, ijtimoiy, emotsional va refleksiv sohalarini qamrab olgan ko'p qirrali jarayondir. Hamkorlik pedagogikasi nazariyasi bunda asosiy o'rinni egallaydi.

Ushbu yondashuv shuni ta'kidlaydi:

-ta'lim jarayoni o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi sheriklikka asoslanadi;

-o'qituvchi tajriba manbai emas, balki o'quv jarayonining hamkori sifatida namoyon bo'ladi;

-o'qitish o'zaro ta'sir, fikr almashish, dialog va birgalikdagi faoliyat orqali amalga oshadi.

Shu bois bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisida kooperativ kompetentlikni shakllantirish aynan hamkorlikka asoslangan o'qitish tamoyillarini o'z ichiga oladi.

L. S. Vigotskiyning sotsial konstruktivizm g'oyasi kooperativ kompetentlikning nazariy bazasida muhim o'rin tutadi. Uning fikricha:

-shaxsning rivoji ijtimoiy muhitda amalga oshadi;

-bilimlar bevosita o'zaro muloqot orqali shakllanadi;

-o'quvchi ijtimoiy hamkorlikda o'rganadi, ya'ni bilim – dialog mahsuli, “yaqin rivojlanish zonasi” o'qituvchi va o'quvchi hamkorligida kengayadi. Bu yondashuv bo'lajak o'qituvchi uchun shuni anglatadiki, u nafaqat o'quv jarayonini boshqaradi, balki muloqot, sheriklik va jamoaviy o'rganishni tashkil eta olishi zarur.

Kooperativ o'qitish nazariyasi pedagogik jarayonda guruh va juftlikda ishlashning afzalliklarini asoslaydi. Johnson va Johnson (1995) hamda Kagan (2013) quyidagi tamoyillarni asos qiladi:

☒ o'zaro bog'liqlik;

☒ ijobiy ijtimoiy ta'sir;

☒ individual mas'uliyat;

☒ guruh motivatsiyasi;

☒ o'zaro yordam.

Bu nazariya bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida guruhni boshqarish, natijaga yo'naltirilgan jamoaviy faoliyatni tashkil etish, nizolarni konstruktiv yechish, o'zaro qo'llab-quvvatlashni shakllantiradi.

Kommunikativ faoliyat nazariyasi ham alohida o'rin tutadi.

Kommunikativ kompetentlik — kooperativ kompetentlikning asosiy tarkibiy qismlaridan biridir.

Bunda quyidagi nazariy g'oyalar muhim:

J.Habermasning kommunikativ harakat konsepsiyasi: muloqot – ijtimoiy tushunishning asosidir;

A.Leontyevning faoliyat nazariyasi: har qanday pedagogik faoliyat kommunikativ harakat orqali amalga oshadi;

Shaxslararo muloqot psixologiyasi: tinglash, javob berish, fikrni ifodalash, dialogni boshqarish. Bu yondashuvlar o'qituvchidan yuqori darajada kommunikativ malakani talab etadi. Ijtimoiy-psixologik nazariya bo'lajak o'qituvchining kooperativ kompetentligi aynan ijtimoiy-psixologik jarayonlarni boshqarish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq. J.Piaje va J.Brunerlarning kognitiv rivojlanish nazariyalari kooperativ kompetentlikni shakllantirishda quyidagi jihatlarni asoslaydi:

☒ o'quvchi muhit bilan o'zaro ta'sirda fikrlaydi;

☒ yangi bilimlar oldingi bilimlar bilan bog'lanadi;

☒ guruh muhokamasi kognitiv fikrlashni chuqurlashtiradi;

☒ kooperativ topshiriqlar fikr almashish va muloqot orqali rivojlanadi.

Brunerning spiral o'qitish modeli esa kooperativ jarayonda bosqichma-bosqich fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi.

Refleksiya — o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va tuzatish, yangi strategiya ishlab chiqish qobiliyatidir.

Kooperativ kompetentlik – o'qituvchining umumiy professional kompetentligining tarkibiy qismidir. Professional kompetentlik nazariyasiga ko'ra:

Bilim, ko'nikma, malaka, kasbiy qadriyatlar, shaxsiy sifatlar bir butun holda namoyon bo'ladi. Kooperativ kompetentlik esa ushbu tarkibiy qismlarni ijtimoiy hamkorlik jarayonida qo'llash qobiliyati sifatida namoyon qiladi.

Xulosa sifatida kooperativ kompetentlikning nazariy asoslari turli pedagogik, psixologik va sotsiologik yondashuvlarga tayangan holda quyidagilarni ko'rsatadi:

- ☒ o'qituvchi shaxsining kommunikativ, ijtimoiy, emotsional va refleksiv rivoji;
- ☒ hamkorlikka asoslangan ta'lim jarayonini tashkil etish qobiliyati;
- ☒ jamoaviy faoliyatda yetakchilik va mas'uliyatni anglash;
- ☒ interfaol metodlarni ongli va samarali qo'llash;
- ☒ muloqot madaniyatini rivojlantirish.

Bu nazariy asoslar bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisida kooperativ kompetentlikni shakllantirishni ilmiy jihatdan asoslaydi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kooperativ kompetentlikni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining strategik vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki ta'lim jarayonida hamkorlik, muloqot, ijtimoiy faollik, birgalikda qaror qabul qilish, guruh bilan ishlay olish kabi ko'nikmalar nafaqat o'quvchilar rivojlanishiga, balki o'qituvchining professional yetukligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchining kooperativ kompetentligi qanchalik yuqori bo'lsa, uning sinf jamoasini boshqarish, ijtimoiy-psixologik muhit yaratish, nizolarni konstruktiv hal etish va o'quvchilarni hamkorlikda o'qitishga jalb etish qobiliyati shunchalik samarali bo'ladi.

Kooperativ kompetentlikning tarkibiy komponentlari — kommunikativ, ijtimoiy-psixologik, kooperativ-pedagogik va refleksiv komponentlar o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ulardan birining rivojlanishi boshqasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ta'lim jarayonida mazkur kompetentlikni bosqichma-bosqich, tizimli va integrativ tarzda shakllantirish zarur. Hamkorlik pedagogikasidan tortib, sotsial konstruktivistik yondashuvlarga qadar bo'lgan nazariy asoslar o'qituvchining kasbiy tayyorgarligini chuqurlashtiradi va ta'lim sifatini oshiradi.

Shu bois, oliy ta'lim muassasalarida kooperativ kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan tashkiliy-pedagogik tizimni takomillashtirish, uni zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va amaliy mashg'ulotlar bilan boyitish bugungi kundagi eng muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Бондаревская Е. В. Личностно-ориентированное образование. Феникс, 2018.
2. Кон И. С. Психология юношеского возраста. – Москва: Просвещение, 2017.

3. Hasanboeva O. U., Raximova F. R. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.

4. Yo'ldoshev J., Qodirov A. Pedagogik kompetentlik va zamonaviy o'qituvchi modeli. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflar jamiyati, 2020.

5. Inoyatov I. Y. Ta'limda interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligi. – Toshkent, 2018.

6. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978